

Milan
Kundera

BESMRTNOST

Preveo sa češkog
Aleksandar Ilić

■ Laguna ■

Naslov originala

Milan Kundera

NESMRTELNOST

Copyright © 1990, Milan Kundera

All rights reserved.

All adaptations of the Work for film, theatre, television and
radio are strictly prohibited.

Translation copyright © za srpsko izdanje 2017, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

BESMRTNOST

Sadržaj

Prvi deo

Lice	9
----------------	---

Drugi deo

Besmrtnost	59
----------------------	----

Treći deo

Borba	111
(Sestre • Crne naočare • Telo • Dodavanje i oduzimanje • Starija žena i mlađi muškarac • Jedanaesta zapovest • Imažologija • Oštroumni saveznik svojih grobara • Totalni magarac • Mačka • Gest protesta protiv nepoštovanja ljudskih prava • Biti apsolutno moderan • Biti žrtva svoje slave • Borba • Profesor Avenarijus • Telo • Gest čežnje za besmrtnošću • Mnogoznačnost • Proročica • Samoubistvo • Crne naočare)	

Četvrti deo

Homo sentimentalis	225
------------------------------	-----

Peti deo

Slučajnost 265

Šesti deo

Brojčanik 327

Sedmi deo

Proslava 399

Napomena prevodioca 419*O autoru*. 421

PRVI DEO

Lice

1

Ta gospođa je mogla imati šezdeset, šezdeset i pet godina. Posmatrao sam je dok sam ležao na ležaljci nasuprot bazena, u klubu za rekreaciju na najvišem spratu moderne zgrade, odakle se kroz velike prozore vidi čitav Pariz. Čekao sam profesora Avenarijusa, s kojim se tu povremeno sastajem da bismo pričali. Ali profesor Avenarijus nije dolazio, a ja sam posmatrao damu; stajala je sama u bazenu, do pojasa u vodi, i gledala gore prema mladom učitelju plivanja u trenerci, koji ju je učio da pliva. Izdavao joj je naređenja: morala se uhvatiti rukama za ivicu bazena i duboko udisati i izdisati. Činila je to ozbiljno, marljivo, a zvučalo je kao da se iz dubine voda čuje glas stare parne lokomotive (taj idilični zvuk, danas već zaboravljen, koji se za one koji ga nisu upoznali ne da drugačije opisati nego kao disanje starije dame koja kraj ivice bazena glasno udiše i izdiše). Fascinirano sam je posmatrao. Privlačila me je dirljivom komičnošću (koje je bio svestan i učitelj plivanja, jer mu se svaki čas trzala ivica usana), sve dok mi se nije obratio neki poznanik i odvuкао moju pažnju. Kada sam kasnije hteo da je opet pogledam,

vežbanje je već bilo završeno. Odlazila je u kupaćem kostimu, pored bazena. Prošla je kraj učitelja plivanja, i kad je od njega bila udaljena tri do pet koraka, okrenula je još glavu ka njemu, nasmešila se i mahnula mu. Steglo mi se srce. Taj osmeh i taj gest pripadali su dvadesetogodišnjoj ženi! Njena ruka se podigla s očaravajućom lakoćom. Bilo je to kao da baca u vazduh šarenu loptu da bi se igrala s ljubavnikom. Taj osmeh i taj gest bili su privlačni i elegantni, dok lice i telo nikakvu privlačnost više nisu imali. Bila je to privlačnost gesta utopljena u neprivlačnosti tela. Ali ta žena, iako je, naravno, morala znati da više nije lepa, u tom je času to zaboravila. Određenim delom svog bića svi živimo mimo vremena. Možda samo u izuzetnim trenucima postajemo svesni svojih godina, dok smo u većini vremena bezvremeni. U svakom slučaju, u trenutku u kom se okrenula, nasmejala i mahnula mladom učitelju plivanja (koji nije izdržao i prasnio je u smeh), nije bila svesna svojih godina. Nekakva esencija njene privlačnosti, nezavisna od vremena, tim se gestom na sekundu otkrila i očarala me. Bio sam neobično dirnut. I palo mi je na um ime Anjes. Anjes. Nikada nisam poznavao nijednu ženu s tim imenom.

2

Ležim u krevetu u slatkom polusnu. Već u šest sati, u lakom prvom buđenju, napipam mali tranzistor koji držim pored jastuka i pritiskam dugme. Začuju se prve jutarnje vesti, jedva razabirem pojedine reči i ponovo zadremam, tako da se rečenice spikera pretapaju u snove. To je najlepší deo spavanja, najraskošniji deo dana: zahvaljujući radiju sve-
stan sam svog neprekidnog uspavljivanja i razbuđivanja, te divne ljuľjaške između sna i jave, koja je sama za sebe dovoljan razlog da čovek ne požali što se rodio. Sanjam li, ili sam zaista u operi i vidim dva pevača u viteškim kostimi-
ma kako pevaju o tome kakvo će biti vreme? Kako to da ne pevaju o ljubavi? A onda shvatam da su to spikeri, više ne pevaju, nego duhovito upadaju jedan drugome u reč: „Biće vruć dan, sparno, mestimično oluje“, kaže prvi, a drugi, koketno: „Zaista?“ Prvi glas isto tako koketno odgovara: „*Mais oui*. Izvinjavam se, Bernare, ali to je tako. Moramo to podneti.“ Bernar se glasno smeje i govori: „To je kazna za naše grehe.“ A prvi glas: „Zašto ja moram, Bernare, da ispaštam za tvoje grehe?“ U tom trenutku Bernar počinje još

glasnije da se smeje, ne bi li svim slušaocima dao do znanja o kakvim je gresima reč, i ja ga razumem: to je naša jedina i duboka čežnja u životu: da nas svi smatraju za velike grešnike! Neka se naši poroci upoređuju s pljuskovima, olujama, uraganima! Kada danas Francuzi otvore kišobrane, neka se svi sete Bernarovog dvosmislenog smeha i neka mu zavide! Okrenem dugme na susednu stanicu, jer u snevanje koje se bliži želim da prizovem zanimljivije predstave. Na susednoj stanici ženski glas najavljuje da će biti vruć dan, sparno, oluje, a ja se radujem što u Francuskoj imamo toliko radio-stanica i na svima se u tačno istom času govori jednako o istome. Harmonični spoj uniformnosti i slobode, šta bi lepše čovečanstvo moglo poželeti? I tako ponovo okrenem dugme tamo gde je Bernar maločas izlagao svoje grehe, ali umesto njega čujem drugi glas kako peva o novom tipu automobila marke *Reno*, okrenem dalje i hor ženskih glasova hvali rasprodaju krzna, vraćam se na Bernarovu stanicu, začujem još poslednja dva takta himne automobilu *reno* i odmah zatim govori Bernar sam. Glasom koji pevuši, imitirajući upravo završenu melodiju reklame, objavljuje da je izašla nova biografija Ernesta Hemingveja, već sto dvadeset sedma po redu, ali ovog puta zaista veoma značajna, zbog toga što iz nje proizlazi da Hemingvej celog života nije rekao ni reč istine. Preterivao je u broju ranjavanja koja je preživeo u Prvom svetskom ratu, a izigravao je i velikog zavodnika, iako je dokazano da je u avgustu 1944, a zatim ponovo od jula 1959, bio potpuno impotentan. „Ah, zaista?“, smeje se drugi glas, a Bernar koketno odgovara: „*Mais oui...*“, i ponovo smo svi na operskoj sceni, s nama je i impotentni Hemingvej i odjednom neki veoma ozbiljan glas govori o sudskom procesu koji poslednjih sedmica uznemirava čitavu Francusku: prilikom sasvim obične operacije pacijentkinja je

umrla usled loše izvedenog uspavljivanja. Zbog toga, organizacija namenjena zaštiti onih koje naziva „konzumentima“ predlaže da ubuduće sve operacije budu filmski snimljene, a filmovi arhivirani. Jedino tako, tvrdi „organizacija za zaštitu konzumenata“, moguće je garantovati Francuzu koji umre na operacionom stolu da će ga sud primerno osvetiti. Onda ponovo padam u san.

Kada sam se probudio, bilo je već skoro pola devet i zamišljao sam Anjes. Leži, kao i ja, u širokom krevetu. Desna strana je slobodna. Ko bi mogao biti njen suprug? Očigledno neko ko u subotu ujutro odlazi rano od kuće. Zato je sama i slatko se ljulja između buđenja i sna.

Zatim je ustala. Pred njom na dugoj nozi, slično rodi, stoji televizor. Prebacila je preko njega svoju košulju, koja je prekrila ekran kao bela nabrana zavesa. Sada stoji veoma blizu kreveta i ja je prvi put vidim nagu. Anjes, junakinja mog romana. Ne mogu da odvojim pogled od te lepe žene, a ona, kao da oseća moj pogled, trči da se obuče u susednu prostoriju.

Ko je Anjes?

Kao što Eva potiče iz Adamovog rebra, kao što se Venera rodila iz morske pene, uzdigla se Anjes iz gesta one šezdesetogodišnje dame koja je kraj bazena mahnula učitelju plivanja, a čije crte se već rasplinjuju u mom sećanju. Taj gest probudio je tada u meni neizmernu i neshvatljivu tugu, a iz tuge se rodio lik žene koju nazivam Anjes.

Ali, zar nije čovek, a lik romana možda još više, definisan kao jedinstveno, neponovljivo biće? Kako je onda moguće da je gest, koji sam video kod jednog čoveka, koji je s njim bio povezan, i karakterisao ga, bio deo njegove osobene draži, u isto vreme suština sasvim drugog čoveka i moga sanjarenja o njemu? To je vredno razmatranja:

Ako je od trenutka kad se na zemaljskoj kugli pojavio prvi čovek Zemljom prošlo oko osamdeset milijardi ljudi, teško je pretpostaviti da bi svaki pojedinac mogao imati svoj vlastiti repertoar gestova. To je prosto aritmetički nemoguće. Bez imalo sumnje, na svetu ima mnogo manje gestova nego pojedinaca. Ta konstatacija će nas dovesti do šokantnog zaključka: gest je individualniji od individue. Mogli bismo to reći u obliku poslovice: *mnogo ljudi, malo gestova*.

Rekao sam na početku, kad sam govorio o dami u baze-nu, da se „nekakva esencija njene privlačnosti, nezavisna od vremena, tim gestom za sekundu otkrila i očarala me“. Da, tako sam to shvatao u tom času, ali varao sam se. Gest nije otkrivao nikakvu esenciju te dame, pre bi se moglo reći da mi je ta dama otkrila privlačnost jednog gesta. Gest se, naime, ne može shvatiti kao izraz individue, kao njena tvorovina (zato što nijedan čovek ne može stvoriti svoj sasvim originalan i samo njemu primeren gest), čak niti kao njeno sredstvo; naprotiv, pre su gestovi ti koji nas koriste kao svoja sredstva, nosioce, otelovljenja.

Anjes je već bila obučena i otišla je u predsoblje. Tamo se začas zaustavila i oslušnula. Iz susedne sobe su se čuli nejasni zvukovi, po kojima je zaključila da je njena kćerka upravo ustala. Kao da je htela da izbegne susret, ubrzala je korake i izašla u hodnik. U liftu je pritisnula dugme koje označava prizemlje. Lift se, umesto da krene, počeo trzati u mestu kao čovek kojeg je uhvatio ples Svetog Vida. Nije to bilo prvi put da ju je iznenadio svojim raspoloženjima. Jednom je počeo da se penje kada je htela da ide dole, drugi put nije hteo da otvori vrata i držao ju je zatvorenu pola sata. Imala je osećaj da želi nešto da se dogovori s njom, da želi nešto da joj poruči svojim grubim sredstvima neme životinje. Već nekoliko puta se žalila na njega kućepaziteljki, ali budući da

se prema ostalim stanarima ponašao pristojno i normalno, kućepaziteljka je Anjesin sukob s liftom smatrala za njenu privatnu stvar i nije na to obraćala pažnju. Anjes ovoga puta nije preostalo ništa drugo nego da izađe iz lifta i spusti se stepeništem peške. Tek što se spustila nekoliko stepenica, lift se smirio i krenuo za njom.

Subota je uvek za Anjes bila najnaporniji dan. Pol, njen muž, odlazio je već pre sedam i ostajao na ručku s nekim od prijatelja, dok je ona koristila slobodan dan da ispuni hiljadu obaveza, mnogo neugodnijih od rada na poslu: morala je da ode u poštu i tamo tapka pola sata u redu, da obavi nabavke u tržnom centru, gde se posvađala s prodavačicom i gubila vreme čekajući pred blagajnom, da telefonira vodoinstalateru i moljaka ga da dođe u tačno dogovoreno vreme, da ne bi zbog njega morala da ostane ceo dan kod kuće. Pored svega toga, pokušala je da pronađe vremena da se odmori u sauni, što nije stizala tokom sedmice; a kraj popodneva redovno je provodila s usisivačem i krpom za prašinu, jer je spremačica, koja je dolazila petkom, radila sve nemarnije.

Ali ova subota se razlikovala od ostalih subota: bilo je tačno pet godina od smrti njenog oca. Pojavila joj se pred očima scena: otac sedi nagnut nad gomilom pocepanih fotografija, a Anjesina sestra vrišti na njega: „Zašto cepaš majčine fotografije!“ Anjes staje na očevu stranu i sestre se svađaju, ispunjene naglom mržnjom.

Sela je u automobil, parkiran ispred kuće.

3

Lift ju je odvezao do najvišeg sprata moderne zgrade, gde se nalazio klub s teretanom, velikim bazenom za plivanje, malim bazenom s podvodnom masažom, saunom, turskim kupatilom i pogledom na Pariz. U svlačionici je iz zvučnika grmela rok muzika. Pre deset godina, kad je počela da dolazi ovamo, klub je imao malo članova i bilo je mirno. Onda se klub iz godine u godinu poboljšavao: u njemu je bilo sve više stakla i osvetljenja, veštačkih biljaka i kaktusa, više zvučnika, više muzike, a takođe i više ljudi, koji su se uz to još udvostručavali u odrazima ogromnih ogledala, kojima je uprava kluba jednog dana prekrila sve zidove vežbaonice.

Prišla je ormariću i počela da se svlači. U blizini je začula razgovor dve žene. Jedna od njih se tihim i sporim altom žalila da njen muž ostavlja sve stvari bačene po podu: knjige, čarape, novine, čak i šibice i lulu. Druga je govorila sopranom i dvaput brže; francuski običaj izgovaranja poslednjeg sloga za oktavu više činio je tok njenog govora sličnim ogorčenom kokodakanju kokoške: „Pa ti me rastužuješ! To mi se kod tebe ne sviđa! Ti me rastužuješ! To moraš jasno da mu

staviš do znanja! To ipak ne može sebi da dozvoljava! To je tvoje domaćinstvo! To moraš oštro da mu staviš do znanja! Ne može da dopušta sebi šta god hoće!“ Druga, kao da se kolebala između prijateljice, čiji autoritet poštuje, i muža, kog voli, melanholično je objašnjavala: „Kad je on takav. On je uvek sve bacao na pod.“ „Onda mora da prestane s tim! To je tvoje domaćinstvo! To ne može sebi da dozvoli! To moraš jasno da mu daš do znanja!“, govorila je druga.

Anjes u takvim razgovorima nije učestvovala; nikad nije loše govorila o Polu, iako je znala da je to donekle otuđuje od ostalih žena. Potražila je pogledom visoki glas: bila je to mlada devojka svetle kose, s licem anđela.

„Ne, ne! Moraš znati da si u pravu! On ne sme tako da se ponaša!“, nastavila je devojka, a Anjes je primetila da kod tih reči okreće glavu naglim pokretima sleva nadesno i zdesna nalevo, i istovremeno podiže ramena i obrve, kao da pokazuje ogorčeno čuđenje što neko odbija da prizna ljudska prava njene prijateljice. Poznavala je taj gest: upravo tako vrti glavom i pritom podiže obrve i ramena Brižit, njena kćerka.

Anjes se svukla, zaključala ormarić i ušla kroz pokretna vrata u popločanu halu, gde su se s jedne strane nalazili tuševi, a s druge staklena vrata saune. Tamo su na drvenim klupama sedele žene, stisnute jedna do druge. Neke su bile umotane u naročitu plastičnu odeću, koja je oko njihovih tela (ili određenih delova tela, najčešće stomaka i zadnjice) stvarala nepropusni omotač, tako da se koža više znojila i žene su verovala da će brže smršati.

Popela se na najvišu klupu, gde je još bilo mesta. Naslonila se na zid i zatvorila oči. Ovamo, doduše, nije dopirala buka muzike, ali je razgovor žena, koje su govorile istovremeno, bio jednako glasan. U saunu je ušla nepoznata mlada žena i

već s praga počela da ih sve organizuje; terala ih je da sednu bliže jedna drugoj, onda se nagnula nad kantu i sipala vodu na peć, koja je počela da šišti. Podizala se vrela para, pa se žena koja je sedela do Anjes namrštila od bola i prekrila lice rukama. Nepoznata je to primetila, izjavila „volim vruću paru, onda bar osetim da sam u sauni“, ugurala se između dva naga tela i odmah počela da govori o jučerašnjoj emisiji na televiziji, kako je na razgovor bio pozvan slavni biolog koji je upravo objavio memoare. „Bio je sjajan“, rekla je.

Druga žena je s odobravanjem dodala: „O, da! A tek kako je skroman!“

Nepoznata je rekla: „Skroman? Zar niste shvatili da je taj čovek izuzetno gord? Ali ta gordost mi se sviđa! Obožavam gorde ljude!“ I obratila se Anjes: „Vama je možda delovao skromno?“

Anjes je rekla da tu emisiju nije gledala, a nepoznata, kao da u tome vidi prikriveno neslaganje, ponavljala je vrlo glasno, gledajući Anjes u oči: „Ne podnosim skromnost! Skromnost je licemerstvo!“

Anjes je slegla ramenima, a nepoznata je kazala: „Ja moram da osetim pravu vrućinu u sauni. Moram pošteno da se znojim. Ali posle moram pod hladan tuš. Hladan tuš, to obožavam. Ne razumem ljude koji mogu posle saune da odu pod topao tuš! Uostalom, i kod kuće se ujutro tuširam samo hladnom vodom. Tuširanje toplom vodom mi je odvratno.“

Brzo je u sauni počela da se guši, pa je još jednom ponovila da mrzi skromnost, ustala i otišla.

Kad je Anjes bila dete, odlazila je s ocem u duge šetnje, i tu ga je jednom upitala da li veruje u Boga. Otac je odgovorio: „Verujem u Stvoriteljev kompjuter.“ Taj odgovor je bio toliko neobičan da ga je dete zapamtilo. Neobična je bila ne samo reč kompjuter, nego i reč Stvoritelj: otac, naime,

nije nikada rekao Bog, nego uvek Stvoritelj, kao da je hteo da ograniči značenje Boga samo na njegovo inženjersko dostignuće. Stvoriteljev kompjuter: ali kako čovek može da se sporazume s kompjuterom? Zato je upitala oca da li se moli. Rekao je: „To je kao kad bi se molila Edisonu kad prestane da ti svetli sijalica.“

Anjes govori sama sebi: Stvoritelj je stavio u kompjuter disketu s detaljnim programom i onda otišao. Da je Bog stvorio svet, a zatim ga prepustio napuštenim ljudima koji, obraćajući se njemu, govore u prazno, bez odjeka, ta misao nije nova. Ali jedno je biti napušten od Boga naših predaka, a drugo je ako nas napusti Bog – izumitelj kosmičkog kompjutera. Na njegovom mestu je sad program koji se u njegovom odsustvu nezaustavljivo ostvaruje, a da u njemu niko ništa ne može da izmeni. Upisati program u kompjuter: to ne znači da je budućnost do detalja isplanirana, da je sve zapisano „tamo gore“. U programu, na primer, nije bilo dato da će 1815. biti bitka kod Vaterloa i da će Francuzi izgubiti, nego samo to da je čovek po prirodi agresivan, da mu je rat suđen i da će ga tehnički napredak činiti sve strašnijim. Sve ostalo, sa stanovišta Stvoritelja, nema nikakav značaj i samo je igra varijacija i permutacija opšte određenog programa, koji nije proročka anticipacija budućnosti, nego samo označava granice mogućnosti unutar kojih je sve ostavljeno slučaju.

Tako je bio projektovan i čovek. U kompjuteru nije bila isplanirana nikakva Anjes niti Pol, nego samo prototip čoveka, prema kojem je nastalo mnoštvo primeraka izvedenih iz prvobitnog modela, koji nemaju nikakvu individualnu suštinu. Isto kao što je nemaju pojedina kola marke *Reno*. Njihova suština je uskladištena mimo njih, u arhivu glavne kancelarije konstruktora. Pojedina kola razlikuju se samo po serijskom broju proizvodnje. Serijski broj proizvodnje

ljudskog primerka jeste lice, taj slučajni i neponovljivi skup crta. Ne odražava se u njemu ni karakter ni duša, a ni ono što nazivamo „ja“. Lice je samo broj egzemplara.

Setila se nepoznate žene koja je maločas svima objavila da mrzi topao tuš. Došla je da bi svim prisutnim ženama mogla da stavi do znanja da: 1) voli vrućinu u sauni, 2) obožava gordost, 3) ne podnosi skromnost, 4) uživa u hladnom tušu, 5) mrzi topli tuš. S tih pet crtica nacrtala je svoj autoportret, pomoću tih pet tačaka definisala je svoje ja i svima ga ponudila. A nije ga ponudila skromno (pa rekla je da ne podnosi skromnost!), nego borbeno. Koristila je strasne glagole, obožavam, ne podnosim, odvratno mi je, kao da bi htela reći da bi se za svaku od pet crtica svog portreta, za svaku od pet tačaka svoje definicije, upustila u borbu.

Čemu ta strastvenost, pitala se Anjes i pomislila je: kad smo ispljunuti na svet takvi kakvi jesmo, morali smo s tim bacanjem kocke, s tim slučajem koji je organizovao božji kompjuter, najpre da se poistovetimo: da prestanemo da se čudimo tome što je upravo *ovo* (to što vidimo u ogledalu) naše ja. Bez verovanja da naše lice odražava naše ja, bez te osnovne iluzije, prailuzije, ne bismo mogli da živimo ili barem da ozbiljno shvatamo život. I nije bilo dovoljno samo da se poistovetimo sami sa sobom, bilo je potrebno da se poistovetimo *strastveno*, na život i smrt. Zato jer jedino tako možemo sami sebe smatrati ne jednom od varijanti prototipa čoveka, nego bićem koje ima svoju sopstvenu nepromenljivu suštinu. To je razlog zbog kojeg je nepoznata mlada žena morala ne samo da nacrti svoj portret nego je u isto vreme htela svima da dokaže da je u njemu sadržano nešto sasvim jedinstveno i nenadoknadio, za šta se vredi boriti, čak i položiti život.

Kad je u vrelini saune provela već četvrt sata, Anjes je ustala i otišla da uroni u bazenčić s ledenom vodom. Zatim je ostala da leži u prostoriji za odmor, među ostalim ženama, koje ni tu nisu prestajale da pričaju.

Kopkalo ju je kakvo je biće kompjuter programirao posle smrti.

Postoje dve mogućnosti. Ako Stvoritelj kompjuter ima u polju delovanja samo našu planetu i ako zavisimo isključivo od njega, nemoguće je posle smrti računati na bilo šta drugo nego na nekakvu permutaciju onoga što je bilo za života; ponovo se susrećemo sa sličnim predelima i bićima. Hoćemo li biti sami ili u gomili? Ah, samoća je malo verovatna, nje je bilo malo i za života, a kamoli posle smrti! Mrtvih je ipak toliko više nego živih! U najboljem slučaju, postojanje posle smrti biće slično trenucima koje sad provodi na ležaljci u prostoriji za odmor: slušaće odasvud neprekidno blebetanje ženskih glasova. Večnost kao zvuk beskonačnog blebetanja: iskreno govoreći, moglo bi se zamisliti i mnogo gorih stvari, ali već to da bi zauvek, stalno, bez prestanka, morala da sluša ženske glasove za nju je dovoljan razlog da se besno drži života i čini sve da bi što kasnije umrla.

Postoji, međutim, i druga mogućnost: nad kompjuterom naše planete postoje i drugi, koji su mu nadređeni. Onda, naravno, postojanje posle smrti ne bi moralo nikako da liči na ovozemaljski život, a čovek bi mogao da umire s osećanjem nejasne, a ipak opravdane nade. I Anjes zamišlja scenu o kojoj u poslednje vreme često razmišlja: dolazi da ih poseti nepoznati muškarac. Simpatičan, ljubazan, sedi u fotelji preko puta supružnika i razgovara s njima. Očaran naročitom ljubaznošću koja zrači iz posetioca, Pol je dobro raspoložen, pričljiv, otvoren, i donosi album porodičnih

fotografija. Gost lista stranice, ali izgleda da neke fotografije ne razume. Na jednoj od njih su, na primer, Anjes i Brižit ispod Ajfelove kule, a gost pita: „Šta je to?“

„Pa to je Anjes!“, odgovara Pol. „A ovo je naša kćerka, Brižit!“

„To znam“, kaže gost. „Pitam za ovu konstrukciju.“

Pol ga začuđeno pogleda: „To je Ajfelova kula!“

„Ah bon“, začudi se gost: „To je, dakle, ta Ajfelova kula“, a kaže to jednakim tonom kao kad biste mu pokazali portret vašeg dede, a on rekao: „To je, dakle, taj vaš deda o kojem sam toliko slušao. Drago mi je što konačno mogu da ga vidim.“

Pol je začuđen, Anjes mnogo manje. Ona zna ko je taj muškarac. Zna zašto je došao i šta će ih pitati. Upravo zato je pomalo nervozna, htela bi da ostane s njim nasamo, bez Pola, a ne zna kako to da udesi.

Otac je umro pre pet godina. Majka pre šest. Već tada je otac bio bolestan i svi su očekivali njegovu smrt. Majka je, naprotiv, bila zdrava, puna elana i činilo se da je predodređena da bude srećna i dugovečna udovica, tako da je otac bio gotovo zbunjen kada je neočekivano umrla ona a ne on. Kao da se bojao da će mu to svi prebacivati. Svi, to je bila majčina familija. Njegova rodbina bila je razbacana po čitavom svetu i, osim nekakve dalje sestriline koja je živela u Nemačkoj, Anjes nikoga od njih nije upoznala. Zato je cela majčina rodbina živela u istom mestu: sestre, braća, bratanci, sestričine i gomila nećaka i nećakinja. Majčin otac je bio zemljoradnik iz brvnare u brdima, koji je znao da se žrtvuje za svoju decu; svima je omogućio da studiraju i stupe u brak s dobro situiranim partnerima.

Kada ga je upoznala, majka je u oca sigurno bila zaljubljena, što nije čudno, jer je bio lep čovek i već u tridesetim godinama univerzitetski profesor, što je u to doba još bilo cenjeno zanimanje. Bila je srećna ne samo zato što ima muža na kom mogu da joj pozavide, bila je još srećnija što može

da ga preda kao poklon svojoj porodici, za koju je bila vezana tradicijom stare seoske solidarnosti. Ali, budući da otac nije bio druželjubiv i da je u društvu uglavnom ćutao (niko ne zna da li je to bilo zbog nesmelosti ili zato što je mislio na nešto drugo, odnosno da li je njegovo ćutanje izražavalo skromnost ili ravnodušnost), svi su zbog njenog poklona bili pre zbunjeni nego srećni.

Kako je život prolazio i oboje starili, majka se sve više priklanjala svojoj porodici, već i zato što je otac bio većito zatvoren u radnoj sobi, dok je ona osećala užasnu potrebu za razgovorom: tako je provodila sate i sate u telefonskim razgovorima sa sestrama, braćom, sestričinama i nećakinjama, učestvujući sve više u njihovim brigama. Kad Anjes sad na to misli, čini joj se da je majčin život ličio na krug: izašla je iz svoje sredine, pojavila se odvažno u sasvim drugačijem svetu i ponovo se vraćala nazad: živela je s mužem i dvema kćerkama u vili s vrtom i nekoliko puta godišnje (na Božić, na rođendane) pozivala je u nju sve rođake na velike porodične svečanosti; zamišljala je da će se posle očeve smrti (koja se već dugo najavljivala, pa su na njega svi ljubazno gledali kao na nekoga kome je već isteklo službeno isplanirano vreme boravka) kod nje doseliti sestra i nećakinja.

Ali onda je majka umrla, a otac je ostao. Dve nedelje posle sahrane, kad su Anjes i njena sestra Laura doputovale kod njega, našle su ga kako sedi za stolom nad gomilom pocepanih fotografija. Laura ih je uzela u ruke i počela da vrišti: „Zašto cepaš mamine fotografije!“

I Anjes se nagnula nad tu pustoš: ne, nisu to bile samo majčine fotografije, na većini njih je otac bio sam, samo na nekoliko je bio zajedno s majkom ili majka sama. Uhvaćen na delu, otac je ćutao i nije ništa objašnjavao. Anjes je zasiktala na sestru: „Nemoj da vičeš na tatu!“, ali Laura je

vikala dalje. Otac je ustao, otišao u susednu sobu, a sestre su se posvađale kao nikad do tada. Laura je odmah sutradan otputovala u Pariz, a Anjes je ostala. Tek tada ju je otac obavestio da je našao mali stan u centru grada i odlučio da proda vilu. To je bilo još jedno iznenađenje. Oca su svi smatrali nespretnim čovekom, koji je dizgine praktičnog života prepustio majci. Svi su mislili da bez majke ne može da živi, ne samo zato što ništa ne zna sam da obavi nego i zato jer ne zna šta hoće, budući da joj je odavno predao i svoju volju. Ali kada je odlučio da se preseli, naglo, bez imalo oklevanja, nekoliko dana posle njene smrti, Anjes je shvatila da je ostvarivao nešto o čemu je dugo razmišljao i da je, dakle, dobro znao šta hoće. To je bilo utoliko zanimljivije što ni on nije mogao naslutiti da će nadživeti majku i razmišljao je, dakle, o malom stanu u starom gradu ne kao o realnom projektu, već kao o svom snu. Stanovao je s majkom u njihovoj vili, šetao s njom po vrtu, primao posete njenih sestara i sestrčina, pravio se da sluša o čemu razgovaraju, ali je pritom u mislima živio sam u momačkom stanu; posle majčine smrti samo se preselio tamo gde je duhom već odavno živio.

Tada joj se prvi put pokazao tajanstvenim. Zašto je cepao fotografije? Zašto je još tako davno sanjario o momačkom stanu? I zašto nije mogao da usliši majčinu želju da se u vilu dosele njena sestra i nećakinja? Pa to je bilo praktičnije: sigurno bi se za njega, u njegovoj bolesti, brinule bolje nego nekakva plaćena bolničarka koju će jednog dana morati da unajmi. Kada ga je pitala za razloge selidbe, dobila je vrlo jednostavan odgovor: „A šta bi radio sam čovek u tako velikoj kući?“ Predložiti mu da primi majčinu sestru i njenu ćerku nije bilo moguće, jer je bilo isuviše očigledno da to ne želi. Tako joj je sinulo da se i otac vraća u krugu tamo odakle

je došao. Majka: od porodice preko braka nazad porodici. On: iz samoće preko braka nazad u samoću.

Prvi put se ozbiljno razboleo nekoliko godina pre majčine smrti. Anjes je tada uzela četrnaest slobodnih dana, da bi mogla da bude samo s njim. Ali nije joj uspelo, majka ih ni na trenutak nije ostavljala same. Jednom su ocu došla u posetu dvojica kolega s univerziteta. Postavili su mnoštvo pitanja, ali je umesto njega odgovarala majka. Anjes nije mogla da se uzdrži: „Molim te, pusti tatu da govori!“ Uvredila se: „Zar ne vidiš da je bolestan!“ Kad se pred kraj tih četrnaest dana njegovo stanje malo popravilo, Anjes je konačno dvaput poslala s njim u šetnju. Ali treći put je majka opet bila s njima.

Godinu dana posle majčine smrti njegova bolest se naglo pogoršala. Anjes je doputovala kod njega, ostala s njim tri dana, četvrtog dana ujutro je umro. Tek ta tri dana je mogla da bude s njim onako kako je oduvek želela. Govorila je samoj sebi da su voleli jedno drugo, ali nisu mogli da se istinski upoznaju jer nisu imali dovoljno prilika da budu zajedno i sami. Još su to najviše mogli između njene osme i dvanaeste godine, kad je majka morala da se posveti maloj Lauri. Tada su često išli zajedno u duge šetnje po prirodi, a on joj je odgovarao na mnoštvo pitanja. Tada joj je pričao o božjem kompjuteru i o mnogim drugim stvarima. Od tih razgovora su joj ostale samo pojedine izjave, kao krhotine skupocenih tanjira, koje je, kao već odrasla, pokušavala ponovo da zalepi.

Njegovom smrću slatka trodnevna samoća udvoje se završila. Usledila je sahrana, a na njoj je bila cela majčina rodbina. Ali pošto nije bilo majke, niko nije ni pokušao da organizuje parastos i svi su se brzo razišli. Uostalom, to što je otac prodao vilu i odselio se u momački stan rođaci su shvatili kao gest kojim ih je odbio. Sad su mislili samo o tome

kako će se obe ćerke obogatiti, jer je vila sigurno bila veoma vredna. Ali od beležnika su saznali da je sve što je imao u banci otac ostavio naučnom društvu matematičara, čiji je bio jedan od osnivača. Tako im se otuđio još više nego za života. Kao da je svojim testamentom zatražio da ljubazno izvole da ga zaborave.

Nedugo posle njegove smrti Anjes je utvrdila da se na njenom računu u banci pojavio veliki iznos. Sve je shvatila. Taj nepraktični čovek, kakav se činio njen otac, postupio je vrlo domišljato. Još pre deset godina, kada se njegov život prvi put našao u opasnosti i ona došla da ga poseti na četrnaest dana, naterao ju je da otvori račun u Švajcarskoj. Nedugo pre smrti prebacio je na njega gotovo sav novac, a ono malo što je ostalo namenio je naučnom društvu. Da je testamentom sve ostavio Anjes, nepotrebno bi povredio drugu ćerku; da je na njen račun diskretno prebacio sav novac, a da nije ostavio simboličan iznos matematičarima, svi bi radoznalo istraživali šta se zapravo dogodilo s novcem.

U prvi mah je pomislila da to mora da podeli sa Laurom. Budući da je bila osam godina starija, Anjes nikada nije mogla da se oslobodi osećaja brižne odgovornosti prema njoj. Ipak, na kraju joj ništa nije rekla. Ne zbog gramzivosti, nego zato što bi time oca izdala. Svojim poklonom je sigurno hteo nešto da joj kaže, poruči, da joj da savet koji nije stigao da joj da za života, a koji je sad trebalo da čuva kao tajnu koja se tiče samo njih dvoje.

5

Parkirala je auto, izašla i uputila se prema širokoj aveniji. Osećala je umor i glad, a kako joj je bilo tužno da jede sama u restoranu, htela je samo da nešto na brzinu proguta u prvom bistrou na koji naiđe. Nekada je u toj četvrti bilo mnogo prijatnih bretonskih restorana, gde su se u dobroj atmosferi i jeftino mogle jesti palačinke i kolačići i zalivati jabukovim vinom. Jednoga dana su svi ti restorani nestali, a umesto njih su se pojavile moderne trpezarije nazvane otužnim imenom *fast food*. Savladala je gađenje i uputila se prema jednoj od njih. Kroz staklo je videla ljude za stolovima, nagnute nad umašćene papirne podmetače. Pogled joj se zaustavio na devojci vrlo svetlog tena i sa crveno namazanim usnama. Upravo je završila s jelom, gurnula u stranu čašu ispijene koka-kole, sagnula glavu i duboko u usta ugurala kažiprst; dugo je njime kružila, buljeći pritom u prazno. Muškarac za susednim stolom je gotovo ležao na stolici i, očiju uperenih na ulicu, otvarao usta. Nije to bilo zevanje koje ima početak i kraj, bilo je to zevanje beskonačno kao Vagnerova melodi-ja: usta su se povremeno zatvarala, ali se nikad nisu sasvim

zatvorila, nego su se iznova i iznova širom otvarala, dok su se, u pokretu protivnom ustima, njegove oči, uperene na ulicu, pritvarale i ponovo otvarale. Uostalom, i nekoliko drugih ljudi je zevalo, pokazujući zube, plombe, krunice, proteze, i niko od njih nije rukom zaklonio usta. Između stolova je hodalo dete u ružičastoj odeći, držalo je za nogu medvedića, i takođe imalo otvorena usta; ipak, bilo je očigledno da ne zeva nego vrišti. Povremeno bi medvedićem udarilo nekoga od gostiju. Stolovi su bili blizu jedan drugome, tako da je i kroz staklo bilo očigledno da svako od njih mora, zajedno s jelom, da guta i miris znoja susedovog tela što ga je na površinu izvukla vrućina junskog dana. Talas ružnoće, vizuelne, mirisa i ukusa (intenzivno je zamislila ukus masnog hamburgera, zalivenog slatkom vodom) udario ju je posred lica takvom snagom da se okrenula i odlučila da potraži neko drugo mesto na kojem će utoliti glad.

Na trotoaru je vladala takva gužva da je kretanje bilo otežano. Dve dugačke figure bledih severnjaka plave kose probijale su se pred njom kroz gomilu: muškarac i žena, oboje za dve glave viši od povorke Francuza i Arapa. Oboma je na leđima visio po jedan ružičasti ruksak, a na trbuhu po jedna beba, učvršćena posebnim remenjem. Uskoro su joj nestali iz vidokruga i pred sobom je ugledala ženu u širokim pantalonama koje su dosezale malo iznad kolena, kako je te godine bilo u modi. Njena zadnjica je u toj odeći delovala još deblje i bliže zemlji, a goli, beli listovi ličili su na seljački vrč, ukrašen reljefom proširenih vena, plavih i isprepletenih poput klupka malih zmija. Anjes je rekla samoj sebi: Ta žena je mogla da pronađe dvadeset tipova odeće koji bi njenu zadnjicu učinili manje monstruoznom i sakrili plave vene. Zašto to ne uradi? Ne samo da se ljudi više ne trude

da budu lepi kad izlaze među druge ljude, oni se ne trude ni da ne budu ružni!

Pomislila je: kad jednom napad ružnoće postane sasvim nepodnošljiv, kupiće sebi u cvećari spomenak, jedan spomenak, tanku stabljiku s minijaturnim plavim cvetom, izaći će s njom na ulicu i držati pred licem, grčevito upirući pogled u njega, da bi videla jedino tu divnu plavu tačku, da bi je videla kao ono poslednje što želi za sebe i za svoje oči da sačuva od sveta koji je već prestala da voli. Ići će tako ulicama Pariza, ljudi će uskoro početi da je prepoznaju, deca će trčati za njom, rugati joj se i gađati je raznim predmetima, ceo Pariz će je zvati: *ludakinja sa spomenkom...*

Nastavila je da hoda: desnim uvom je registrovala navalu muzike, ritmičke udarce bubnjeva koji su dopirali iz radnji, frizerskih salona, restorana, u levo uvo su upadali svi zvukovi s ulice: jednolični šum automobila, ubitačna buka autobusa koji kreće. Zatim je projurio oštar zvuk motocikla. Nije odolela a da brzo ne pogleda ko joj nanosi taj fizički bol: devojka u farmerkama, duge crne kose koja je vijorila za njom, sedela je na malom motoru uspravno kao za pisaćom mašinom; prigušivači su bili odstranjeni pa je motor stvarao strahovitu buku.

Anjes se setila mlade žene koja je pre nekoliko sati ušla u saunu i koja je, da bi predstavila svoje ja, da bi ga nametnula ostalima, već s praga svima vikala da mrzi topli tuš i skromnost. Anjes je bila sigurna da je isti motiv naveo mladu devojku s crnom kosom da odstrani prigušivače s motocikla. Nije mašina bila ono što je proizvodilo buku, bilo je to ja crnokose devojke; ta devojka, da bi je čuli, da bi ušla u svest drugih, pričvrstila je uz svoju dušu bučni auspuh motora. Anjes je gledala kako se vijori kosa te bučne duše i postala svesna da intenzivno želi devojčinu smrt. Kad bi se

sad sudarila s autobusom i ostala u krvi na asfaltu, Anjes ne bi osetila ni užas ni tugu, nego samo satisfakciju.

Odmah se zgrozila nad svojom mržnjom i rekla sebi: svet je stigao do nekakve granice; kad je prekorači, sve može da skrene u ludilo: ljudi će hodati ulicom sa spomenkom u ruci ili će se kad se sretnu ubijati. I biće dovoljno malo, kap vode koja će preliti čašu: možda će na ulici biti jedan automobil, jedan čovek ili jedan decibel previše. Postoji tu neka kvantitativna granica koja se ne sme prekoračiti, samo što je niko ne čuva, a možda niko i ne zna da ona postoji.

Išla je i dalje trotoarom, a na njemu je bilo sve više ljudi i niko joj se nije sklanjao, tako da je sišla na ulicu i nastavila put između ivice trotoara i automobila koji su prolazili. Bilo je to njeno staro iskustvo: ljudi joj se nisu sklanjali. Znala je to, doživljavala je to kao svoju nemilu sudbinu i često je pokušavala da je nadvlada: trudila se da skupi hrabrost i ide neustrašivo napred, da ne skreće sa svog puta i da prisili onog ko joj ide u susret da se skloni, ali nikad joj to nije uspešlo. U tom svakodnevnom, banalnom odmeravanju snaga uvek je ona bila poražena. Jednom je prema njoj išlo valjda sedmogodišnje dete. Anjes se trudila da ne skrene s puta, ali na kraju joj ništa drugo nije preostalo, ako nije htela da se sudari s detetom.

Javilo se sećanje: imala je možda deset godina kada je jednom išla s roditeljima u šetnju u planine. Na širokom šumskom putu pred njima su se raskoračila dva seoska dečaka: jedan od njih držao je u ispruženoj ruci štap u vodoravnom položaju da bi im zapreo put: „Ovo je privatni put! Ovde se plaća putarina!“, vikao je i gurao štap tako da je ovlaš doticao očev trbuh.

Verovatno je to bila dečja šala i bilo bi dovoljno prosto odgurnuti dečaka. Ili je to bio način prosjačenja i bilo bi

dovoljno izvući iz džepa franak. Ali otac se okrenuo i radije odabrao drugi put. Iskreno rečeno, bilo je to sasvim svejedno, jer su išli bez cilja i nije im bilo važno kuda idu, ali majka se ipak ljutila na oca i nije mogla da izdrži da ne kaže: „Povlači se i pred dvanaestogodišnjim dečacima!“ I Anjes je tada bila pomalo razočarana očevim postupkom.

Novi napad buke prekinuo je sećanje: muškarci sa šlemovima na glavi opirali su se pneumatskim čekićima o asfalt ulice. U tom treštanju iznenada se oglasila, odnekud odozgo, kao s nebesa, na klaviru svirana Bahova fuga. Očigledno je neko na najvišem spratu otvorio prozor i odvrnuo aparat do kraja, da bi stroga Bahova lepota zazvučala kao preteća opomena svetu koji je krenuo rđavim putem. Samo što Bahova fuga nije mogla da se delatno suprotstavi bušilicama i automobilima, naprotiv, automobili i bušilice su prisvojili Bahovu fugu kao deo svoje sopstvene fuge, pa je Anjes pritisnula dlanovima uši i tako nastavila put.

U tom trenutku ju je pešak koji je dolazio iz suprotnog smera pogledao s mržnjom u očima i udario se rukom po čelu, što u gestikulaciji svih zemalja znači da nekome želimo da kažemo da je lud, udaren ili siromašan duhom. Anjes je uhvatila taj pogled, tu mržnju, i ispunio ju je divljački gnev. Zaustavila se. Htela je da se baci na tog čoveka. Htela je da ga udari. Ali nije mogla, gomila ga je već odnosila dalje, a u nju se neko zabio jer je na trotoaru nemoguće zaustaviti se duže od tri sekunde.

Morala je da krene dalje, ali nije mogla prestati da misli o njemu: oboje su prolazili kroz istu buku, a on je ipak smatrao nužnim da joj stavi do znanja kako ona nema nikakvog razloga, pa možda i nikakvog prava da pokriva uši. Taj čovek ju je pozivao na red koji je prekršila svojim gestom. Bila je to sama jednakost koja joj je kroz njegov lik dodeljivala ukor,

ne dopuštajući da nekakav pojedinac odbija da se podvrgne onome čemu svi moraju da se podvrgnu. To joj je sama jednakost zabranjivala neslaganje sa svetom u kojem svi živimo.

Želja da ubije tog muškarca nije bila samo prolazna reakcija. I kad je neposredna uznemirenost prošla, ta želja je u njoj ostala, pridružilo joj se samo čuđenje što je sposobna za takvu mržnju. Slika čoveka koji se udara u čelo plivala je u njenoj utrobi kao otrovom ispunjena riba, koja se polako raspada i koju nije moguće povratiti.

Vratilo joj se sećanje na oca. Od vremena kad ga je videla da se povlači pred dva dvanaestogodišnja dečaka često ga je zamišljala u sledećoj situaciji: nalazi se na brodu koji tone; čamaca za spasavanje je malo i neće biti mesta za sve; zato je na palubi divlji metež. Otac najpre trči s ostalima, ali kad vidi kako se svi sudaraju, spremni da pregaze druge, i kad ga konačno nekakva besna dama udari šakom jer joj stoji na putu, odjednom se zaustavlja i sasvim povlači u stranu. Na kraju još samo gleda kako se čamci, prepuni ljudi koji urlaju i psuju, polako spuštaju u uzburkane talase.

Kako nazvati očev stav? Kukavičluk? Ne. Kukavice se boje za svoj život i zato znaju divljački da se bore za njega. Plemenitost? O njoj bi moglo da se razgovara kad bi se otac rukovodio obzirima prema bližnjima. Ali nije o tome, po Anjesinom mišljenju, bila reč. O čemu je onda bila reč? Nije znala na to da odgovori. Samo jedno joj se uvek činilo izvesnim: na brodu koji tone, gde se treba tući s ostalim ljudima za pristup čamcima za spasavanje, otac bi unapred bio osuđen na smrt.

Da, to je bilo izvesno. Pitanje koje je sada postavljala bilo je ovo: je li otac prema tim ljudima na brodu osećao mržnju kakvu je ona osećala prema motociklistkinji ili prema muškarcu koji ju je ismevao jer pokriva uši? Ne, Anjes ne